

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wydział Pedagogiki i Psychologii

MARTA IZABELA STERLUS

ORCID: 0000-0002-9483-7826

m.sterlus@ohp.pl

*Tożsamość i (non)konformizm młodzieży z Ochotniczych
Hufców Pracy*

Identity and (Non)Conformism of Youth from the Voluntary Labor Corps

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Sterlus, M.I. (2022). Tożsamość i (non)konformizm młodzieży z Ochotniczych Hufców Pracy. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 35(3), 157–170. DOI: 10.17951/j.2022.35.3.157-170

ABSTRAKT

W artykule przedstawiono analizę wyników badań własnych dotyczących stanu wymiarów tożsamości, stylów tożsamości oraz (non)konformizmu młodzieży przebywającej w Ochotniczych Hufcach Pracy. Jest to ważna problematyka ze względu na potrzebę aktualizacji diagnozy i indywidualizacji interwencji w odniesieniu do tej grupy młodzieży. W pracy użyto trzech kwestionariuszy: Skali Wymiarów Rozwoju Tożsamości (*Dimensions of Identity Development Scale, DIDS*), Inwentarzu Stylów Tożsamości (*Identity Style Inventory, ISI-5*) oraz Kwestionariusza Twórczego Zachowania (KANH III). Przeanalizowano wyniki 60 dziewcząt i chłopców w wieku od 16 do 18 lat. Analiza statystyczna pozwala na sformułowanie następujących wniosków. Chłopcy i dziewczęta nie różnią się od siebie pod względem stylów tożsamości, natomiast w zakresie wymiarów tożsamości chłopcy osiągnęli wyższe wyniki w zakresie wymiarów tożsamości takich jak: Eksploracja wszerej, Eksploracja ruminacyjna, Identyfikacja ze zobowiązaniem oraz Podejmowanie zobowiązań. Poza tym dziewczęta mają wyższy poziom (non)konformizmu niż chłopcy, co może sugerować ich większą skłonność do podejmowania działań, których celem jest zdobycie uwagi, nie zawsze w sposób zgodny z istniejącymi zasadami i normami społecznymi. Zrealizowane badania dostarczają pedagogom i wychowawcom wiedzy wspomagającej trafność i użyteczność działań, których celem jest podniesienie jakości startu życiowego w dorosłość młodzieży przebywającej w Ochotniczych Hufcach Pracy.

Słowa kluczowe: tożsamość; (non)konformizm; młodzież; Ochotnicze Hufce Pracy; tożsamość

WPROWADZENIE

Ochotnicze Hufce Pracy (OHP) są przykładem trwania społecznie użytecznej idei pomimo zmieniających się czasów, której istotą jest wiązanie nauki z pracą, łączenie nauczania i wychowania. Są dowodem sprawdzającego się instytucjonalnego podejścia do młodzieży, które w perspektywie długoterminowej może warunkować zdecydowanie wyższą jakość ich życia w okresie dorosłości (Jasiński, 2019). Jest to możliwe dzięki wypracowaniu programu instytucjonalnej pracy wychowawczej, opartego na łączeniu współczesnej wiedzy pedagogicznej z wiedzą psychologiczną oraz działalności dydaktyczno-wychowawczej elastycznie modelowanej i aktualizowanej dla osób, które w placówce przebywają. Interdyscyplinarność podejścia do młodzieży w zakresie ciągłej współpracy psychologiczno-pedagogicznej jest najnowszym, realizowanym aktualnie trendem w placówkach OHP (Komenda Główna Ochotniczych Hufców Pracy [KG OHP], 2020). W tym kontekście diagnozowanie wybranych aspektów zaplecza psychologicznego młodzieży może w sposób istotny wzbogacić treści i formy pracy edukacyjno-wychowawczej, co wpisuje się w postulat elastyczności i indywidualizacji pracy wychowawczej w odniesieniu do młodzieży z OHP (KG OHP, 2020).

Młodzież przebywająca w OHP jest w charakterystycznym okresie rozwojowym, czyli adolescencji, a wyróżnia ją specyficzna sytuacja rodzinna. Warunkiem koniecznym zrównoważonych porównań społecznych oraz instancją moralną w ocenie siebie, swoich działań i postępowania jest układ odniesienia, który stanowi rodzina, otoczenie społeczne i kontakty społeczne (Brzezińska, 2006). Wzorzec występujący w rodzinach młodzieży z OHP zwykle nie jest godny naśladowania; rodziny te są niezainteresowane, niekompetentne bądź nieporadne wychowawczo. Zaplecze społeczne kształcącej się osobowości tych młodych ludzi stanowią zazwyczaj rodziny: niewydolne wychowawczo, niepełne, wielodzietne, dotknięte m.in. trudną sytuacją materialną, bezrobociem, uzależnieniami, patologiami, konfliktami z prawem, symptomami przemocy, sieroctwem naturalnym lub społecznym (Jasiński, 2019).

Przed wychowawcami OHP stoi zatem podwójne wyzwanie, gdyż – mówiąc wprost – muszą zastąpić lub uzupełnić także oddziaływania rodzinnego kontekstu kształtowania się osobowości młodego człowieka. Młodzi ludzie są w okresie „szczególnej wrażliwości” w kształtowaniu się tożsamości, a ich energia nonkonformistyczna, choć konstruktywna, może ujawniać się „specyficznie” w ich zachowaniu, np. poprzez zachowania nieaprobowane społecznie. Konstrukty tożsamości i nonkonformizmu osobowościowego zostały wybrane jako obiekt szczególnego zainteresowania w niniejszym opracowaniu ze względu na ich rolę i powiązanie z właściwym dla tego okresu życia kryzysem tożsamości (Brzezińska, Czub, Piotrowski, 2014).

TOŻSAMOŚĆ

Pojęcie tożsamości można odnieść do osobowości, indywidualności, unikatowości, identyczności czy odrębności. Tożsamość jest łączona z takimi określeniami jak np. płciowa, indywidualna, grupowa, osobista, narodowa, religijna, społeczna itp. (Brzezińska, 2006). Tożsamość ujmuje człowieka w relacji do siebie samego oraz w relacji do innych i tym samym jest nadrzędnym regulatorem psychospołecznego funkcjonowania jednostki (Brzezińska, 2006; Erikson, 2004; Kubacka-Jasiecka, Kuleta, 2008). Okres adolescencji jest okresem szczególniej wrażliwości dla rozwoju tożsamości (Bateson, Hinde, 1987). Definiując tożsamość, można stwierdzić, że jest jawną (świadomą) i niejawną (nieświadomą) odpowiedzią na podstawowe pytania: Kim jestem? Jaki jestem? Odpowiedź na nie zawiera odwołanie do kultury, w tym do dominującej w kulturze ideologii, wartości, a także relacji wspólnotowych i oczekiwań, jakie stawia przed jednostką społeczeństwo. Tożsamości towarzyszy poczucie zakorzenienia i dobrostanu, głębokiego, podświadomego poczucia własnej wartości, poczucia pewności siebie oraz poczucia celu (Błasi, Glodis, 1995; Brzezińska, 2006).

Pionierem pojęcia tożsamości był Erikson, a kontynuatorem jego koncepcji był Marcia (Brzezińska i in., 2014), który w tożsamości widział proces rozwojowy trwający od dzieciństwa i obejmujący cały okres dorosłości. W ujęciu Marcii (1966) tożsamość powstaje w dwóch różniących się istotnie od siebie etapach. Pierwszy z nich to „doświadczanie kryzysu” lub „bycie w kryzysie”, które jest aktywnym poszukiwaniem celu i związanych z nim wartości. Taki rodzaj działań orientacyjno-poszukiwawczych określanany jest mianem eksploracji. Drugi etap budowania tożsamości związany jest z podejmowaniem zobowiązań. Mieszczą się tutaj również oczekiwania społeczne, dotyczące głównie stabilizacji czy podjęcia decyzji co do planów życiowych bliższych i dalszych, dokonywanie wyboru określonych idei oraz obszaru działania istotnego dla jednostki ze względu na jej potrzeby. Efektem finalnym jest uformowanie się niepowtarzalnej i zintegrowanej tożsamości, która jest swoistą „cenzurą psychospołecznej dojrzałości człowieka” (Straś-Romanowska, 2008, s. 21). Jest też jednym ze wskaźników efektywnej adaptacji i zdrowia psychicznego (Mandrosz-Wróblewska, 1988).

Jako wiodące w badaniach własnych wybrano podejście teoretyczne do tożsamości zgodne z modelem Luyckxa i in. (2008), który opiera się na idei modelu statusów tożsamości Marcii (1966). W modelu tym wyróżnia się następujące wymiary tożsamości:

1. Podejmowanie zobowiązań – dokonanie wyboru oraz zaangażowanie się w określoną formę działania.
2. Identyfikacja ze zobowiązaniem – odnowienie i utrwalenie dotychczasowych zobowiązań na bazie refleksyjnej rewaluacji osobistych korzyści i strat (w tym emocjonalnych).

3. Eksploracja wszecz – polega na wyszukiwaniu nowych propozycji aktywności, na eksperymentowaniu i weryfikacji, czy są one źródłem poczucia satysfakcji, a także na zgodności z własnymi potrzebami i aspiracjami.
4. Eksploracja w głąb – bierze się z pesymizmu, którego podłożem jest nasilenie obaw, a także z wewnętrznych oporów przed podjęciem decyzji oraz pochopnym zaangażowaniem się w działania.
5. Eksploracja ruminacyjna – niezdecydowanie, swoiste wahania i kwestionowanie możliwych dostępnych działań oraz wyboru własnych celów.

Z kolei model Berzonsky'ego (1990) zajmuje czołowe miejsce w badaniach nad procesem formowania się tożsamości. W modelu tym proponowane są trzy style tożsamości, z których każdy oddaje niepowtarzalne aspekty związane z tożsamością. Styl informacyjny to tendencja do definiowania siebie w kategoriach poszukiwania informacji, poznawczych, osobistych celów i wartości. Styl normatywny to tendencja do definiowania siebie w kategoriach dostosowywania się do tradycji, oczekiwań społecznych. Styl dyfuzyjno-unikowy to tendencja do definiowania siebie w kategoriach atrybutów społecznych, takich jak reputacja i popularność. Natomiast zaangażowanie to tendencja do definiowania siebie w kategoriach poczucia celu i kierunku.

Formowanie się tożsamości zachodzi na bazie rozwoju osobowości, w której w okresie adolescencji szczególną rolę odgrywa podmiotowość oraz siła postawy twórczej (Błachnio, Obuchowski, 2011). Postawa twórcza to aktywny stosunek do świata i życia, wyrażający się potrzebą poznania i świadomego przetwarzania rzeczywistości i własnego Ja (Popek, 2001). Energia emocjonalno-motywacyjna postawy twórczej, która szczególnie uruchamia się w tym etapie życia, nosi nazwę nonkonformistycznej (Popek, 2001).

(NON)KONFORMIZM

Wprawdzie słowo „nonkonformizm” nie pojawia się w koncepcji Eriksona wprost, ale jego idea jest obecna. Erikson (2004) uważa, że po okresie konformistycznego treningu od dorastających oczekuje się niezależności i samodzielności. Nietolerancja, brak zrozumienia, upór, krytykanctwo, ryzykanctwo, ucieczki z domu, eksperymentowanie, walka ze sobą i światem to zjawiska wpisane w czas próby dla dorastającego i dla otoczenia społecznego, w którym żyje. Nonkonformizm i bunt są więc w pełni uprawnionymi i normatywnymi zachowaniami dorastających w okresie moratorium. W niniejszym artykule wiodące jest osobowościowe spojrzenie na bunt dorastających, rozumiany nie tylko jako zasadnicza forma wyrażania sprzeciwu (Pickhardt, 2013), lecz także jako twórczy pierwiastek inicjujący u młodego człowieka rozwój tożsamości (Erikson, 2004), pojawienie się autonomii i samoświadomości oraz emocji pozytywnych (Oleszkowicz, 2005; Wysocka, 2011). Zachowania młodych w okresie

moratorium, wymienione w koncepcji Eriksona, są narzędziami działań orientacyjno-poszukiwawczych w pierwszej fazie rozwoju tożsamości określonej jako eksploracyjna w ujęciu Marcii (1966). Ich genezy można też szukać w energii emocjonalno-motywacyjnej jako napędzie osobowościowym, który w teorii Popka (2001) nazywa się energią nonkonformistyczną. Wobec powyższego temat nonkonformizmu w okresie adolescencji jest szczególnie interesujący poznawczo z uwagi na kształtowanie się tożsamości psychospołecznej, przygotowywanie się osobowości do postawy twórczej w dorosłym życiu oraz szczególną w tym okresie podatność jednostki na czynniki wpływające na rozwój osobowości (Bateson, Hinde, 1987).

Nonkonformizm jest energetycznym zasobem motywacyjnym (Popek, 2001), który inicjuje, organizuje i ukierunkowuje oraz asekuje potencjalne możliwości i zasoby (twórcze) człowieka na ich ekspresję i/lub realizację. Oznacza samodzielność w myśleniu i działaniu, dokonywanie oceny oraz działania głównie na bazie własnego stanowiska, kierując się autonomicznym systemem wartości, a także w razie konieczności gotowość do obrony swojego punktu widzenia (Bernacka, 2017). Niezależność, wolność psychologiczna, oryginalność, własny system wartości oraz wytwarzanie i konkretyzacja w działaniu aktywności (też twórczej) to atrybuty nonkonformizmu (Popek, 2015).

Popek operacjonalizuje wymiar osobowości nonkonformistycznej jako 13 interkorelujących ze sobą właściwości osobowościowych, takich jak: elastyczność adaptacyjna, dominatywność, tolerancyjność, samoorganizacja, oryginalność, niezależność, otwartość, konsekwencja, odporność i wytrwałość, aktywność, samokrytycyzm, wysokie poczucie wartości Ja, odwaga (Bernacka, 2005). Interkorelacja tych właściwości osobowościowych wytwarza specyficzną energię, która jest siłą napędową do ekspresji, realizacji możliwości i samoaktualizacji człowieka. Co istotne, uaktywnia się szczególnie intensywnie w okresie adolescencji, przejawiając się w zachowaniu oraz w wielu innych psychologiczno-społecznych aspektach funkcjonowania młodego człowieka (Bernacka, 2016).

Nonkonformizm w koncepcji Popka oraz bunt w ujęciu Eriksona posiadają więc konotacje pozytywne, co wydaje się być wyzwaniem dla dotychczasowego negatywnego rozumienia tych pojęć w kontekście zachowań młodzieży w okresie dorastania. Próba wyjaśnienia specyfiki psychologicznego funkcjonowania dorastających, odwołując się do zjawiska nonkonformizmu rozumianego jako wymiar osobowości, to wyzwanie stojące przed psychologami.

Badania (non)konformizmu osobowościowego dorastających są sporadyczne. Z badań (Bernacka, 2016) przy użyciu Kwestionariusza Twórczego Zachowania (KANH III) wynika, że cechą istotnie różniącą nonkonformistów konstruktywnych chłopców od dziewczynek jest ich wysokie poczucie wartości. W zestawie 13 właściwości osobowościowych tworzących strukturę (non)konformizmu najbardziej różnicującą właściwością osobowościową dziewcząt od

chłopców okazała się tolerancyjność, rozumiana jako zdolność do utrzymywania konkurencyjnych rozwiązań, zanim zostaną podjęte decyzje. Dziewczynki istotnie lepiej niż chłopcy radzą sobie w sytuacjach niejasnych, niepewnych, złożonych, problematycznych, będących aktualnie źródłem psychologicznego dyskomfortu. Natomiast brak przekonania co do wysokiego poziomu własnych kompetencji, otwartość na napływające informacje oraz silna w tym etapie rozwojowym potrzeba porównań społecznych w górę znajdują odzwierciedlenie w preferowaniu wartości o treści życzeniowo-kompensacyjnej. Dziewczęta, nie doszacowując swoich wewnętrznych kompetencji, są podatne na przekazy społeczno-kulturowe, które sugerują, jak poprzez nonkonformizm pozorny (tzw. działania, zachowania i środki „alternatywne”) można zaspokoić potrzebę wiodącą w tym okresie, czyli potrzebę bycia zauważonym i „sławnym”.

Dokonując przeglądu stanu badań dotyczących stylów tożsamości u nastolatków (Soenens, Berzonsky, Vansteenkiste, Beyers, Goossens, 2005), warto przytoczyć te, z których wynika, że autonomiczne osoby biorą pod uwagę porady ekspertów, co sugeruje, że przed dokonaniem wyboru szukają najbardziej wiarygodnych informacji i prawdopodobnie dlatego osiągają wysokie wyniki w stylu tożsamości zorientowanym na informację. Stwierdzono również, że zorientowane na informację nastolatki uzyskują wyższe wyniki w zakresie osobistej ekspresji niż nastolatki z dyfuzyjno-unikającym stylem tożsamości. Ekspresja towarzysząca temu stylowi ma na celu wyrażenie „prawdziwego” poczucia siebie. Poza tym wykazano moderującą rolę płci. Dziewczęta uzyskiwały wyższe wyniki w stylu normatywnym, a chłopcy – w stylu dyfuzyjno-unikowym i informacyjnym.

Inne badania dotyczące tożsamości nastolatków (Duriez, Luyckx, Soenes, Berzonsky, 2012) wskazują, że najwyraźniej wolą oni styl tożsamości, który pozwala im radzić sobie z informacjami związanymi z tożsamością w sposób zgodny z ich już istniejącym osobistym systemem wartości. Osoby, które cenią bardziej cele wewnętrzne (np. samorozwój) nad celami zewnętrznymi (np. sukces finansowy, uznanie społeczne), będą coraz bardziej preferować styl tożsamości, który jest zgodny z nastawieniem na samorozwój w stosunku do ludzi, którzy przywiązują większą wagę do celów zewnętrznych. Inaczej mówiąc, będą preferować informacyjny styl tożsamości. Jednocześnie osoby te będą coraz bardziej unikać tych stylów tożsamości, które wydają się sprzeczne z samorozwojem, np. stylu dyfuzyjno-unikowego. Przeprowadzone badania wykazały również, że styl dyfuzyjno-unikowy wydaje się przewidywać różnice w typie otwartości na zmiany. Ponadto różnice w celach wewnętrznych i zewnętrznych były podyktowane różnicami w normatywnym stylu tożsamości. Ustalenia rozpatrywane łącznie pozwalają wnioskować, że różnice tożsamości w stylu normatywnym w dorastaniu zawierają załączki tego, jak będzie wyglądał rozwój tożsamości w późniejszym wieku. Osoby o wysoce normatywnym stylu tożsamości mają większą preferencję do celów zewnętrznych, co z kolei prognozuje zmniejszenie stylu informacyjnego

i zwiększenie stylu dyfuzyjno-unikającego. Istotnym ograniczeniem badania było to, że wszystkie miary miały źródło w samoocenie nastolatków, co zwiększa prawdopodobieństwo zmienności wyników.

Niszowość badań prowadzonych w grupie młodzieży będącej beneficjentami OHP oraz potrzeba monitorowania i aktualizowania informacji skłoniła autorkę do podjęcia wyzwania realizacji celu poznawczego, czyli diagnozy stanu wymiarów i stylów tożsamości oraz poziomu (non)konformizmu u tej młodzieży. Użyteczność praktyczna wyników wykonanych badań może znaleźć wyraz w aktualizacji i większej trafności treści pracy psychologiczno-wychowawczej z badaną młodzieżą OHP.

Biorąc pod uwagę treści teoretyczne i przegląd badań, postawiono następujące hipotezy:

- H1: Występują istotne różnice w grupie dziewcząt i chłopców w zakresie poziomu wymiarów rozwoju tożsamości.
- H2: Należy założyć, że występują istotne różnice w grupie dziewcząt i chłopców w zakresie poziomu stylów tożsamości.
- H3: Prawdopodobnie występują istotne różnice w grupie dziewcząt i chłopców w zakresie poziomu (non)konformizmu.

METODA

W badaniu udział wzięło 60 osób w wieku 16–18 lat ($M = 16,6$; $SD = 0,8$), mieszkających w jednym z internatów OHP w województwie lubelskim. Rozkład liczebności grup wiekowych wskazuje, że dominuje grupa młodzieży w wieku 16 lat (58%), mniej liczebna jest grupa 17-latków (24,8%), a najmniej liczebna jest grupa 18-latków (19,8%). Taki układ liczebności wynika ze specyfiki internatów OHP, gdzie najczęściej przebywa młodzież młodsza. Liczba chłopców i dziewcząt była porównywalna. Charakter badań był anonimowy. Osoby badane otrzymały kwestionariusze i odpowiadały samodzielnie na znajdujące się w nich pytania, zaznaczając odpowiedź.

Do wyodrębnienia osób na wymiarze konformizm–nonkonformizm zastosowano Kwestionariusz Twórczego Zachowania (KANH III; zob. Bernacka, Poppek, Gierczyk, 2016), który jest wersją zmodyfikowaną Kwestionariusza KANH, opartą na koncepcji postawy twórczej Popka (2001). Kwestionariusz KANH III złożony jest z 26 pozycji o charakterze samoopisowym, których prawdziwość w stosunku do własnej osoby badany ocenia, wybierając spośród liter A–E. Rzetelność narzędzia została obliczona dla poszczególnych skal: α Cronbacha = 0,69 dla skali Konformizm–Nonkonformizm, α Cronbacha = 0,65 dla skali Zachowania algorytmiczne–Zachowania heurystyczne. Stabilność bezwzględna jest równa $r = 0,95$. Normy stenowe opracowane są dla osób w wieku 15–60 lat, oddzielnie dla kobiet i dla mężczyzn w skali konformizm–nonkonformizm i w skali Postawa

twórcza, natomiast w skali Zachowania algorytmiczne–Zachowania heurystyczne bez podziału na płeć (Bernacka i in., 2016).

W pracy zastosowano Skalę Wymiarów Rozwoju Tożsamości (*Dimensions of Identity Development Scale*, DIDS), która jest narzędziem operacjonalizującym Model Podwójnego Cyklu związany z modelem statusów tożsamości Marcii (Brzezińska, Piotrowski, 2010). Narzędzie składa się z 25 pozycji, mierzących pięć wymiarów opisanych w modelu podwójnego cyklu. Są nimi: Eksploracja wszerz, Eksploracja w głąb, Podjęcie zobowiązania, Identyfikacja ze zobowiązaniem oraz Eksploracja ruminacyjna. Pytania kwestionariuszowe są na pięciostopniowej skali Likerta: od pozycji 1 (*zdecydowanie się nie zgadzam*) do pozycji 5 (*zdecydowanie się zgadzam*). Każdy z tożsamościowych procesów mierzony jest przez pięć pozycji kwestionariusza. Wynikiem zastosowania narzędzia jest pięć odrębnych wyników będących sumą określonych zaznaczeń. Rzetelność pięciu skal DIDS mierzona była w trzech kolejnych okresach przy pomocy współczynnika rzetelności wewnętrznej α Cronbacha. Wyniki są następujące: Podjęcie zobowiązania – 0,91, Eksploracja wszerz – 0,76, Eksploracja ruminacyjna – 0,87, Identyfikacja ze zobowiązaniem – 0,89, Eksploracja w głąb – 0,77.

Kolejnym zastosowanym narzędziem jest Inwentarz Stylów Tożsamości (*Identity Style Inventory*, ISI-5), który bazuje na modelu stylów tożsamości Berzonsky'ego. Narzędzie mierzy trzy style tożsamości: styl przetwarzania informacyjnego, styl przetwarzania normatywnego i styl przetwarzania dyfuzyjno-unikowego. Czwarta skala mierzy zaangażowanie, które dostarcza człowiekowi poczucie celu i kierunku. Kwestionariusz ISI-5 zawiera 48 stwierdzeń, z których 36 jest diagnostycznych. Każdy styl jest reprezentowany przez dziewięć stwierdzeń. Pytania kwestionariuszowe są w postaci pięciostopniowej skali Likerta z biegunami odpowiedzi: od *zdecydowanie mnie to dotyczy* do *w ogóle mnie to nie dotyczy*. Rzetelność wewnętrzna kwestionariusza mierzona α Cronbacha jest satysfakcjonująca i waha się od 0,68 do 0,80. Poszczególne skale posiadają następującą rzetelność: styl informacyjny – 0,77, styl normatywny – 0,68, styl dyfuzyjno-unikowy – 0,71, zaangażowanie – 0,80. Stabilność mierzona korelacjami powtórkowymi mieści się w przedziale 0,73–0,80 (Senejko, Łoś, 2015).

REZULTATY

W celu weryfikacji hipotezy pierwszej – zakładającej, że prawdopodobnie występują istotne różnice w grupie dziewcząt i chłopców z OHP w zakresie poziomu wymiarów rozwoju tożsamości – zastosowano nieparametryczny test *U* Manna-Whitneya odnośnie do poziomu podejmowania zobowiązań i ryzyka, eksploracji wszerz, w głąb i ruminacyjnej (tabela 1). Test *t* dla prób niezależnych płci zastosowano w zakresie identyfikacji ze zobowiązaniem.

Tabela 1. Istotność różnic w wymiarach tożsamości między chłopcami i dziewczętami

Wymiary tożsamości	<i>U</i> Manna-Whitneya	Istotność dwustronna
Podjęmowanie zobowiązań	478,000	0,003
Eksploracja wszerz	565,500	0,025
Eksploracja w głąb	648,000	0,155
Eksploracja ruminacyjna	589,000	0,043

Źródło: opracowanie własne.

Poziom podejmowania zobowiązań u chłopców jest istotnie wyższy niż u dziewcząt $U = 478,000$; $p = 0,003$. Średnia ranga podejmowania zobowiązań u chłopców (47,15) jest wyższa niż u dziewcząt (31,55). Eksploracja wszerz przyjmuje u chłopców znacząco wyższy poziom (45,265) niż w grupie dziewcząt (33,84). Eksploracja w głąb nie przyjmuje poziomu istotnego zróżnicowania między chłopcami i dziewczętami. Występuje statystycznie istotna różnica w eksploracji ruminacyjnej. Średnia ranga przyjmuje w grupie chłopców wartość wyższą (44,63) niż w grupie dziewcząt (34,18).

Występuje istotna statystycznie różnica między chłopcami i dziewczętami w poziomie identyfikacji ze zobowiązaniem ($t(58) = -2,721$; $p = 0,008$). Średnia wartość tej zmiennej ($M = 15,07$; $SD = 4,10$) jest u dziewcząt niższa niż u chłopców ($M = 17,88$; $SD = 5,14$).

Podsumowując, hipoteza pierwsza potwierdziła się. We wszystkich wymiarach tożsamości chłopcy mają istotnie wyższe wyniki niż dziewczęta. Jedynie poziom eksploracji w głąb nie różni się u chłopców i dziewcząt.

Wyniki weryfikacji hipotezy drugiej, zakładającej różnice w stylach tożsamości między chłopcami i dziewczętami, prezentuje tabela 2.

Tabela 2. Istotność różnic w stylach tożsamości między chłopcami i dziewczętami

Style tożsamości	<i>U</i> Manna-Whitneya	Istotność dwustronna
Normatywny	775,000	0,673
Dyfuzyjno-unikowy	765,500	0,845
Zaangażowanie	740,500	0,874

Źródło: opracowanie własne.

Nie występuje różnica w stylu informacyjnym ($t(58) = -0,272$; $p = 0,671$) między chłopakami i dziewczętami. Wyniki analizy statystycznej zaprezentowane w tabeli 2 wskazują, że hipoteza druga nie potwierdziła się. Nie występują istotne różnice w grupie dziewcząt i chłopców w zakresie stylów tożsamości.

W celu weryfikacji hipotezy trzeciej – zakładającej, że występują istotne różnice w grupie dziewcząt i chłopców OHP w zakresie poziomu (non)konformizmu – zastosowano parametryczny test t dla grup niezależnych.

Tabela 3. Test *t* dla prób niezależnych w zakresie (non)konformizmu chłopców i dziewcząt

(Non)konformizm	<i>t</i>	Istotność dwustronna
(Non)konformizm a płeć	2,255	0,025

Źródło: opracowanie własne.

Średni (non)konformizm dziewcząt ($M = 30,53$; $SD = 5,75$) jest wyższy niż u chłopców ($M = 29,71$; $SD = 6,20$). Hipoteza trzecia potwierdziła się.

DYSKUSJA

Celem badawczym opracowania była diagnoza stanu wymiarów i stylów tożsamości oraz poziomu (non)konformizmu u młodzieży mieszkającej w jednym z internatów OHP w województwie lubelskim.

Postawiono trzy hipotezy badawcze. Hipoteza pierwsza potwierdziła się. Występują istotne różnice w grupie dziewcząt i chłopców w zakresie wymiarów rozwoju tożsamości, które są istotnie wyższe u chłopców niż u dziewcząt. Z badań wynika, że w badanej grupie młodzieży OHP chłopcy w ramach eksploracji wszczep mają większą skłonność do podejmowania nowych aktywności oraz do eksperymentowania w celu weryfikacji, czy są one źródłem poczucia satysfakcji, a także zgodności z własnymi potrzebami i aspiracjami. W zakresie eksploracji ruminacyjnej chłopców charakteryzuje większe niezdecydowanie i wahania w wyborze celów. Ponadto dokonują większej refleksyjnej reewaluacji osobistych korzyści i strat, co wynika z identyfikacji ze zobowiązaniem.

Hipoteza druga nie potwierdziła się. Nie występują istotne różnice w grupie dziewcząt i chłopców w zakresie stylów tożsamości.

Postawiona w artykule hipoteza trzecia została potwierdzona. Występują istotne różnice w grupie dziewcząt i chłopców z OHP w zakresie poziomu (non)konformizmu. Nonkonformizm jest wyższy u dziewcząt.

Podejmując dyskusję uzyskanych wyników badań, warto zauważyć na wstępie, że słuszne okazało się założenie o konieczności monitorowania i aktualizowania wiedzy o grupie adolescentów, w stosunku do której planowane są działania psychologiczno-pedagogiczne. Specyfika przebadanej grupy młodzieży wskazuje, że chłopcy i dziewczęta nie różnią się od siebie w przypadku stylów tożsamości, na co wskazują badania prowadzone w grupie nastolatków (Soenens i in., 2005). Ogólnie zatem można stwierdzić, że zarówno badani chłopcy, jak i dziewczęta z OHP są otwarci na nowe informacje, krytyczni wobec własnej koncepcji siebie i skłonni w przypadku rozbieżności informacyjnych do rewizji różnych aspektów swojej tożsamości. Oczekują pewnych sugestii i wskazówek od osób w swojej percepcji ważnych czy od autorytetów. Wykazują też dużą potrzebę jasno zdefiniowanych zasad i norm ze strony innych. Charakteryzują się wysokim poziomem impulsywności oraz przejawiają tendencję do definiowania

siebie w kategoriach atrybutów społecznych, takich jak reputacja i popularność. Powyższa charakterystyka badanej grupy młodzieży OHP może sugerować pozytywny stan i optymistyczną perspektywę do kształtowania się stylów tożsamości, a jednocześnie dostarcza istotnych treści co do ewentualnych oddziaływań wychowawczych. Można pokusić się o stwierdzenie, wprawdzie bardzo generalizujące, że w zakresie stylów tożsamości młodzi przebywający w OHP są bardzo typowi w grupie adolescentów w tym konstrukcie.

Biorąc pod uwagę płeć, należy wskazać, że występują różnice w zakresie (non)konformizmu. Uzyskane wyniki wpisują się w już stwierdzony trend (Bernacka, 2016), zgodnie z którym energia osobowościowa nonkonformistyczna jest większa u dziewcząt. To bardzo interesujący wynik, który wymaga monitorowania w kontekście faktu, że między badaniami jest kilka lat różnicy, a wynik jest podobny. Warto zauważyć, że w powyższym kontekście to dziewczęta mają większą skłonność do zdobywania popularności społecznej przy użyciu środków typowych dla okresu moratorium, co może mieć związek z nieadekwatną oceną ich możliwości zaspokojenia potrzeby bycia zauważonym społecznie na bazie ich potencjału, np. intelektualnego. Dodatkowo okazuje się, że w zakresie wymiarów tożsamości badani chłopcy przewyższają dziewczęta w zakresie poznawczo-introspekcyjnych aspektów szukania, przetwarzania oraz interpretowania informacji zmierzających do znalezienia odpowiedzi na pytanie: Kim jestem?

ZAKOŃCZENIE

Uzyskane wyniki badań w świetle istniejącej wiedzy pozwalają na sformułowanie następujących ogólnych wniosków do praktyki pracy psychologicznej, pedagogicznej i wychowawczej z młodzieżą OHP:

1. Zachowania dziewcząt, łamiące normy i zasady społeczne, są uwarunkowane ekspresją energii (non)konformistycznej bardziej niż u chłopców. Ma to implikacje w zakresie spostrzegania genezy takich zachowań u dziewcząt i może wskazywać na ich nieadekwatną samoocenę w zakresie potencjału kompetencyjnego i większe niezaspokojenie potrzeby bycia zauważonymi.
2. Oddziaływaniami psychologicznymi i wychowawczymi w zakresie stymulowania rozwoju wymiarów tożsamości i bardziej wnikliwego poznania swoich możliwości podmiotowych należy objąć bardziej dziewczęta.
3. Warto częściej inicjować różne zagadnienia problemowe z chłopcami, zachęcając ich do werbalnej ekspresji na temat celów, obaw i emocji związanych z przeżywanymi przez nich wydarzeniami.
4. Młodzież OHP potrzebuje:
 - jasno zdefiniowanych zasad i norm ze strony otoczenia społecznego (np. osób ważnych, wychowawców),

- dostarczenia „narzędzi” i sytuacji do ekspresji ich impulsywności w sposób uznany za standardowy i aprobowany w tym okresie życia,
 - stwarzania okazji do definiowania siebie i przez innych w kategoriach takich atrybutów społecznych jak reputacja i popularność, ale skanalizowanych w działaniach postrzeganych jako społecznie pozytywne i konstruktywne.
5. Diagnoza stanu wybranych aspektów zaplecza psychologicznego młodzieży OHP jest bardzo przydatna i powinna być normą w placówkach OHP. Współpraca ciągła psychologów i pedagogów oraz wychowawców jest podstawą w trafnych i skutecznych działaniach. Ich celem jest dążenie do wysokiej jakości startu życiowego młodych ludzi w dorosłość pod względem psychologicznym, ekonomicznym, społecznym i obywatelskim.

BIBLIOGRAFIA

- Bateson, P., Hinde, R.A. (1987). Developmental Changes in Sensitivity to Experience. W: M. Bornstein (Ed.), *Sensitive Periods in Development* (s. 19–34). Hillsdale: Erlbaum.
- Bernacka, R.E. (2005). Osobowościowy mechanizm konformizmu i nonkonformizmu – specyfika funkcjonowania i przejawy w zachowaniu. *Psychologia Rozwojowa*, 10(2), 73–82.
- Bernacka, R.E. (2016). Nonkonformiści konstruktywni i pozorni. Nadzieje i problemy w kontekście psychologicznym. W: M. Kuskowski, K. Bocheńska-Włostowska (red.), *Zraniony duch, zagrożone ciało. Resocjalizacja XXI wieku w perspektywie interdyscyplinarnej* (s. 131–141). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Bernacka, R.E. (2017). *Predyktory nonkonformizmu pozornego*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bernacka, R.E., Popek, S.L., Gierczyk, M. (2016). Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH III – prezentacja właściwości psychometrycznych. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 29(3), 33–57. DOI: <https://doi.org/10.17951/j.2016.29.3.33>
- Berzonsky, M.D. (1990). Self-Construction Over the Life-Span: A Process Perspective on Identity Formation. W: G.J. Neimeyer, R.A. Neimeyer (Eds.), *Advances in Personal Construct Psychology* (s. 155–186). Greenwich: JAI.
- Błasi, A., Glodis, K. (1995). The Development of Identity: A Critical Analysis from the Perspective of the Self as Subject. *Developmental Review*, 15(4), 404–433. DOI: <https://doi.org/10.1006/DREV.1995.1017>
- Błachnio, A., Obuchowski, K. (2011). Teoria osobowości autorskiej i Kwestionariusz POA. W: W. Zeidler (red.), *Kwestionariusze w psychologii. Postępy, zastosowania, problemy* (s. 161–189). Warszawa: Vizja Press & IT.
- Brzezińska, A. (2006). Dzieciństwo i dorastanie. Korzenie tożsamości osobistej i społecznej. W: A.W. Brzezińska, A. Hulewska, J. Słomska (red.), *Edukacja regionalna* (s. 47–77). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brzezińska, A.I., Piotrowski, K. (2010). Polska adaptacja Skali Wymiarów Rozwoju Tożsamości (DIDS). *Polskie Forum Psychologiczne*, 15(1), 66–84.
- Brzezińska, A., Czub, T., Piotrowski, K. (2014). Statusy tożsamości a style tożsamości i funkcjonowanie emocjonalne uczniów szkół zawodowych. *Psychologia Rozwojowa*, 19(4), 51–71.
- Duriez, B., Luyckx, K., Soenens, B., Berzonsky, M. (2012). A Process-Content Approach to Adolescent Identity Formation: Examining Longitudinal Associations between Identity Styles and Goal Pursuits. *Journal of Personality*, 80(1), 135–161. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2011.00729.x>

- Erikson, E.H. (2004). *Tożsamość a cykl życia*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Jasiński, Z. (2019). O potrzebie dobrego wychowania młodzieży (casus wychowania w Ochotniczych Hufcach Pracy). W: E. Nycz, W. Poleszak (red.), *W drodze ku samodzielności społecznej i zawodowej młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy* (s. 15–24). Warszawa–Opole: Komenda Główna OHP, Instytut Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Opolskiego, Instytut Śląski.
- Komenda Główna OHP, Instytut Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Opolskiego, Instytut Śląski. (2020). *Proces wsparcia młodzieży Ochotniczych Hufców Pracy. Standard wychowania*. Warszawa.
- Kubacka-Jasiecka, D., Kuleta, M. (red.). (2008). *W kręgu psychologicznej problematyki tożsamości*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Luyckx, K., Schwartz, S.J., Berzonsky, M.D., Soenens, B., Vansteenkiste, M., ... Goossens, L. (2008). Capturing Ruminative Exploration: Extending the Four-Dimensional Model of Identity Formation in Late Adolescence. *Journal of Research in Personality*, 42(1), 58–82. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2007.04.004>
- Mandrosz-Wróblewska, J. (1988). Strategie redukcji problemów tożsamościowych. Różnicowanie JA–MY i MY–ONI. W: M. Jarymowicz (red.), *Studia nad spostrzeganiem relacji JA–INNI. Tożsamość, indywidualizacja, przynależność* (s. 125–161). Wrocław: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Marcia, J.E. (1966). Development and Validation of Ego-Identity Status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551–558. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0023281>
- Oleszkowicz, A. (2005). Theoretical and Empirical Aspects of the Altruistic Rebellion in Adolescence. *Polish Psychological Bulletin*, 3, 149–155.
- Pickhardt, C. (2013). *Surviving Your Child's Adolescence*. San Francisco: Wiley.
- Popek, S. (2001). *Człowiek jako jednostka twórcza*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Popek, S. (2015). *W kręgu aktywności twórczej*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Senejko, A., Łoś, Z. (2015). Właściwości polskiej adaptacji Inwentarza Stylów Tożsamości (ISI-5) Michaela Berzonsky'ego i współautorów. *Psychologia Rozwojowa*, 20(4), 91–104. DOI: <https://doi.org/10.4467/20843879PR.15.024.4467>
- Soenens, B., Berzonsky, M.D., Vansteenkiste, M., Beyers, W., Goossens, L. (2005). Identity Styles and Causality Orientations: In Search of the Motivational Underpinnings of the Identity Exploration Process. *European Journal of Personality*, 19(5), 427–442. DOI: <https://doi.org/10.1002/per.551>
- Straś-Romanowska, M. (2008). Tożsamość w czasach dekonstrukcji. W: B. Zimoń-Dubownik, M. Gamian-Wilk (red.), *Oblicza tożsamości. Perspektywa interdyscyplinarna* (s. 19–30). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Wysocka, E. (2011). Mechanisms, Sources and Motives of Creative Activity in the Perception and Experience of Young Poets. Part II: The Role of Young Poets' Needs and Personality Traits as Determinants of Their Creative Activity. *The New Educational Review*, 25(3), 273–287.

ABSTRACT

The article presents an analysis of the results of own research on the state of identity dimensions, identity styles and (non)conformism of youth living in the Voluntary Labor Corps. This is an important issue due to the need to update the diagnosis and individualize interventions in this group of young people. Three questionnaires were used in the study: the Dimensions of Identity Development Scale (DIDS), the Identity Style Inventory (ISI-5) and the Creative Behavior Questionnaire (KANH III). The results of 60 girls and boys aged 16 to 18 were analyzed. Statistical analysis allows for the formulation of the following conclusions. Boys and girls did not differ in terms of their identity styles, while in terms of identity dimensions, boys achieved higher scores in

terms on identity dimensions, such as Exploration in Breadth, Ruminative Exploration, Identification with Commitment, and Commitment. Moreover, girls have a higher level of (non)conformism than boys, which may suggest their greater inclination to take actions aimed at gaining attention, not always in a manner consistent with existing social rules and norms. The conducted research provides pedagogues and educators with knowledge supporting the accuracy and usefulness of activities aimed at increasing the quality of life's start in adulthood of young people staying in the Voluntary Labor Corps.

Keywords: identity; (non)conformism; youth; Volunteer Labor Corps; identity